TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-10

KONU HALK EDEBİYATI

İslami Dönem Türk Edebiyatı, halk edebiyatı ve divan edebiyatı olmak üzere iki kolda gelişmiştir. Halk edebiyatını, daha çok halk arasından yetişmiş sanatçıların verdikleri sözlü ürünler oluşturmaktadır. Halk edebiyatı kendi içinde dinî-tasavvufi, âşık ve anonim halk edebiyatı olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Dil, halkın kullandığı sade Türkçedir. Genellikle yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Nazım birimi dörtlüktür. Ölçü olarak hece ölçüsü kullanılmıştır. Hecenin yedili, sekizli ve on birli kalıpları kullanılır. Şiirlerde başlık kullanılmamaktadır. Şiirler saz eşliğinde doğaçlama olarak söylenir. Şiirler işledikleri konuya göre güzelleme, koçaklama, ağıt ve taşlama gibi adlar almışlardır. Koşma, türkü, mâni, destan, semai gibi nazım şekilleri kullanılmıştır.

İLAHİ

Mutasavvıf şairler tarafından dinî konularda, Allah'ı övmek ve Allah'a yalvarmak amacıyla oluşturulan, kendine özgü bir ezgiyle söylenen şiirlerdir. Bu yönüyle divan edebiyatındaki tevhitlere ve münacatlara benzer. İlahiler, hem hece ölçüsüyle hem de aruz ölçüsüyle oluşturulur. Aruzla yazılanlar gazel şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Heceyle yazılanlar ise dörtlükler hâlinde kurulmuş ve koşma gibi kafiyelenmiştir.

İlahiler farklı tarikatlarda farklı isimlerle anılmıştır: İlahi yerine Mevlevîler **âyin**, Bektaşiler **nefes**, Yesevîler **hikmet** adlarını kullanmışlardır.

TASAVVUF

Tasavvuf, hem halk edebiyatında hem de divan edebiyatında geniş bir konu olarak işlenmiştir. İslamiyet'in kabulünden kısa bir süre sonra ortaya çıkan tasavvuf, özellikle tarikatlar ve tekkeler aracılığıyla İslam dünyasındaki etkisini uzun süre devam ettirmiştir. Tasavvufla uğraşan, tasavvuf ehli kişiler için **mutasavvıf** ve **sufi** kelimeleri kullanılmaktadır.

Edebiyatta geniş bir kullanım alanına sahip olan tasavvuf, eserlerin hem içeriğinde (özellikle Sebk-i Hindî akımı doğrultusunda verilen eserlerde) hem de dil özelliklerinde görülmektedir. Hoca Ahmed Yesevî ile başlayan tasavvuf hareketi, yüzyıllar içerisinde yayılarak devam etmiştir. Yesevî'den sonra Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ, Ahmed Fakih, Yunus Emre, Nâilî, Şeyh Gâlip gibi pek çok isim tasavvuf içerikli eserler vermişlerdir.

Dinî-tasavvufi halk edebiyatı tekkeler çevresinde gelişmiş olup bu anlayışla verilen eserlerde öğreticilik esastır. Bu nedenle verilen ürünlerde estetik zevk arka planda kalmış, öğreticilik ön plana çıkmıştır. Şairler genellikle bir tarikat mensubu oldukları için eserlerinde bağlı bulundukları tarikatın görüşlerini dile getirmişlerdir. Öğretmek amacıyla yazdıkları bu eserlerde sade, halkın anlayacağı bir dil kullanmışlardır. Bazı mutasavvıf şairler şiirlerinde mecazlı, sembolik söyleyişlere de yer vermişlerdir. Eskiden beri şiirlerde bahsedilen sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları, şarap, meyhane gibi kavramlar tasavvufta özel bir anlam kazanarak ifade edilmiştir.

YUNUS EMRE

XIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIV. yüzyılın başlarında yaşayan Yunus Emre, Türk edebiyatının önemli şairlerindendir. Doğumu, ölümü, doğum yeri gibi bilgiler kesin olarak belli değildir. Ancak eserlerinden hareketle bu konuyla ilgili bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Şiirleri üzerinde yapılan araştırmalar medrese öğrenimi gördüğünü, felsefe ve tefsir gibi dinî ilimlerde bilgili olduğunu göstermektedir. Sanatçının hecenin yanında aruz ölçüsünü de kullanması, onun divan şiirine de yakın olduğunun göstergesidir. Yunus Emre, mutasavvıf birisidir. Mürşidi Tapduk Emre'dir. 40 yıl ona hizmet etti.

Şiirlerinin konusunu din ve tasavvuftan alan sanatçı, bütün mutasavvıfların tasavvufla ilgili benimsediği ortak duygu ve düşünceleri özgün bir dille anlattı. Şiirlerinde olabildiğince sade, samimî bir dil kullandı. Bunun yanı sıra yaşadığı dönemin Türkçesinde var olan ve halk tarafından kolaylıkla anlaşılabilen Arapça, Farsça kelimelere de eserlerinde yer verdi. Bu durum, Yunus Emre'nin tasavvuf düşüncesini kolaylıkla anlatmasını ve ününün geniş bir coğrafyaya yayılmasını kolaylaştırdı. Şiirleri, çok kolay gibi görünüp aksine anlam derinliği ve anlam yoğunluğu içeren (sehl-i mümteni) tarzdadır. Ayrıca İslami unsurlarla yerel unsurları şiirlerinde birleştirme konusunda oldukça başarılıdır. Ölümünden sonra pek çok şair ve yazarı etkileyen sanatçının *Risaletü'n-Nushiyye* (Nasihatler Kitabı) ve *Divan* olmak üzere iki önemli eseri vardır.

NEFES

Bektaşi şairlerince yazılan, Bektaşi törenlerinde saz eşliğinde ve makamla okunması gelenek hâlini alan tasavvufi içerikli şiirlerdir. Nefes olarak adlandırılmalarının nedeni içsel duyguların konu edilmesidir.

Nefeslerde genellikle samimi, akıcı bir dil kullanılır. Ancak genel anlamıyla tasavvufi eserler alegorik (sembolik) bir anlatıma sahiptir. Kafiye düzeni daha çok, koşmaya benzeyen nefesler; 7'li, 8'li veya 11'li hece ölçüsüyle söylenir. Ancak aruz ölçüsüyle yazılanları da vardır. Nefeslerde dörtlük sayısı 3-7 arasında değişmektedir.

KAYGUSUZ ABDAL

Dinî-tasavvufi halk edebiyatının önemli temsilcilerinden olup mutasavvıf bir şairdir. Asıl adı Alaaddin Gaybî'dir. Varlıklı bir aileye mensup olan Gaybî, iyi bir eğitim görmüştür. Zamanının bütün ilimlerini, tasavvufu, dinî konuları ve Farsçayı bilen birisidir. Tekkede yetiştiği için didaktik içerikli eserlerinde açık ve sade bir dil kullanmıştır. Bazı şiirlerinde Yunus Emre'nin etkisi açıkça görülen Kaygusuz'un hece ile yazdığı şiirlerinin yanı sıra gazel tarzında yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Kaygusuz Abdal, son zamanlarına kadar Anadolu'daki Bektaşiliğin ileri gelenlerinden birisi olmuştur. *Divan, Gülistan, Gevhernâme, Budalanâme, Vücudnâme, Saraynâme* sanatçının tanınmış eserlerinden bazılarıdır.

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SORULAR

SORU 1:
Şiirlerinin en temel vasıfları sadelik, yalınlık ve sehl-i mümteni söyleyişlerdir. Onu ölümsüz kılan şey, hiç şüphe yok ki dili, gönlü ve sevgisidir. Hep "Sevelim, sevilelim." dedi. Mevlana, "Ne olursan gel!" diyordu. Hacı Bektaş Veli ise "Gelin canlar, bir olalım!" diyordu. O da bu yolu takip etti.

"Ben yürürüm yane yane
Aşk boyadı beni kane
Ne akilem ne divane
Gel gör beni aşk neyledi" diye başlayan ilahisi meşhurdur.

Bu parçada sözü edilen sanatkâr aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yunus Emre
B) Kaygusuz Abdal
C) Süleyman Çelebi
D) Hoca Ahmet Yesevi
E) Pir Sultan Abdal

Cevap: A

SORU 2:
Allah'ı övmek ve ona yalvarmak için söylenen şiirlere ilahi adı (I) verilmektedir. Bu şiirlerde ağırlıklı olarak Allah'ın birliği, azamet ve kudreti, ona dair sevgi dile getirilir. Hem aruz hem de hece ile yazılan örnekleri bulunmaktadır. İlahiler tarikatlara göre farklı isimlerle adlandırılır. Bunlara Mevlevi tekkelerinde "ayin" (II), Gülşeni tekkelerinde "tapuğ" (III), Alevi-Bektaşi tekkelerinde "durak" adı verilir (IV). Çoğunlukla Halveti tekkelerinde okunan ilahiler ise "nefes" (V) terimiyle ifade edilir. Yunus Emre'ye ait

"Ey padişah-ı Lemyezel
Zat-ı ebed, hayy-ı ezel
Ey lutfu bol, kahrı güzel
Kahrın da hoş, lütfun da hoş"

dörtlüğü bu türe güzel bir örnektir.

Bu parçada altı çizili sözcüklerden hangileri yer değiştirdiğinde parçadaki bilgi yanlışı düzeltilmiş olur?

A) I ve II.
B) I ve III.
C) II ve III.
D) III ve IV.
E) IV ve V.

Cevap: E

SORU 3:
Dinî-tasavvufi halk edebiyatının önemli temsilcilerinden olup mutasavvıf bir şairdir. Asıl adı Alaaddin Gaybî'dir. Varlıklı bir aileye mensup olan Gaybî, iyi bir eğitim görmüştür. Zamanının bütün ilimlerini, tasavvufu, dinî konuları ve Farsçayı bilen birisidir. Tekkede yetiştiği için didaktik içerikli eserlerinde açık ve sade bir dil kullanmıştır. Bazı şiirlerinde Yunus Emre'nin etkisi açıkça görülür. Hece ile yazdığı şiirlerinin yanı sıra gazel tarzında yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Gevhername, Vücudname, Sarayname sanatçının tanınmış eserlerinden birkaçıdır.

Bu parçada tanıtılan kişi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kaygusuz Abdal
B) Pir Sultan Abdal
C) Sultan Veled
D) Karacaoğlan
E) Gevheri

Cevap: A